

Олег Вячеславович Баулін

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення, міжнародного співробітництва та підготовки експертів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0000-0002-7858-1955, e-mail: baulin_ov@ukr.net

Особливості проведення огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану

У статті розкриваються особливості проведення огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та в умовах воєнного стану. Відзначається важливість як процесуальних і криміналістичних аспектів, так і організаційного, технічного, інформаційного забезпечення проведення такого огляду, а також гарантій безпеки його учасників. Запропоновані рекомендації для підвищення ефективності проведення огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та в умовах воєнного стану.

Ключові слова: доказ; досудове розслідування; кримінальне провадження; огляд місця події; прокурор; протокол огляду місця події; слідча група; слідча дія; слідчий.

Постановка проблеми. Усім, хто практикує у сфері кримінальної юстиції, відомо, що від ефективності і результатів огляду місця події залежать перспективи доведення в суді переважної більшості юридично значущих обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кримінальному провадженні (час, місце і спосіб вчинення кримінального правопорушення, завдана ним матеріальна шкода, винуватість осіб, які його вчинили, тощо). Ефективність і результативність огляду місця події завжди забезпечується завдяки дотримання тими, хто його проводить, вимог закону і виконання криміналістичних рекомендацій. Особливо актуальним це стає у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану, оскільки помилки сторони обвинувачення, яка зобов'язана збирати докази вчинення кримінального правопорушення і є відповідальною за їхню якість (належність, допустимість, достовірність і достатність), під час проведення огляду місця події можуть унеможливити притягнення до кримінальної відповідальності, хто їх дійсно заслуговує та їх покарання. На жаль, сучасна слідча практика насичена прикладами формального проведення оглядів місця події, що обумовлено як недостатністю

у слідчих і прокурорів досвіду проведення оглядів місця події у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану, так і наукових публікацій, в яких висвітлюються проблеми воєнно-польової криміналістики та організації проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі й огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання процесуального регулювання, організаційного і криміналістичного забезпечення огляду місця події, розглядали у своїх працях Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, А. В. Іщенко, О. В. Капліна, В. П. Колмаков, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, М. Є. Шумило та інші відомі науковці. Проблеми проведення огляду місця події у зв'язку із розслідуванням воєнних злочинів, техногенних катастроф та надзвичайних ситуацій досліджували і висвітлювали у своїх наукових працях В. І. Бояров, О. М. Духенюк, І. М. Твердохліб, В. М. Шевчук та ін.

Мета дослідження. Розкрити особливості проведення огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану та сформулювати рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності такого огляду.

Викладення основного матеріалу. Огляд місця події як невідкладна слідча (розшукова) дія проводиться відповідно до вимог ст. 13, ч. 3 ст. 213, ст. 237 та деяких інших положень Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі — *КПК України*) з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення. Принциповими для кожного такого огляду є положення криміналістичної тактики про своєчасність, об'єктивність, повноту, планомірність, активність, обов'язкове застосування спеціальних знань і різних методів пізнання тощо. Від ефективності і результатів огляду місця події залежать перспективи встановлення переважної більшості юридично значущих обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні (час, місце і спосіб вчинення кримінального правопорушення, завдана ним матеріальна шкода, винуватість осіб, які його вчинили, тощо).

Починаючи розгляд під місцем події розуміється не лише якась виокремлена уповноваженими особами — слідчим чи прокурором (за природними, штучними чи умовними суб'єктивно визначеними критеріями) ділянка місцевості, будівлі чи приміщення для проведення огляду місце вчинення кримінального правопорушення, таким місцем може бути місце, на якому були знайдені якісь об'єкти (предмети, речі), що стосуються кримінального правопорушення.

Структура будь-якого огляду традиційно складається з трьох основних етапів: підготовчого, робочого (дослідницького) і заключного (завершального). Кожний із вказаних етапів також структурується. Зокрема, тактика підготовки до огляду місця події включає дві стадії: 1) підготовчі дії до виїзду на місце події; 2) підготовчі дії на місці події до початку самого огляду.

До виїзду на місце події тому, хто його проводить (слідчому, прокурору), необхідно:

- а) з'ясувати дані про джерело і зміст інформації про кримінальне правопорушення, його характер і місце вчинення; наявність потерпілих і їхній стан, вжиття заходів щодо надання їм медичної допомоги та усунення інших небезпечних для оточуючих наслідків кримінального правопорушення тощо;
- б) вжити заходів (в межах взаємодії з іншими органами державної влади і місцевого самоврядування) щодо охорони місця події і встановлення осіб, які причетні до неї (потерпілих, очевидців та ін.);
- в) визначити учасників огляду і забезпечити їх екіпіровку (за необхідності) прибуття на місце його проведення до його початку, а також їх безпеку (під час надзвичайної ситуації це може здійснюватися лише у взаємодії з керівництвом органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а в умовах воєнного стану та близькості лінії зіткнення з ворогом — також із командуванням військових частин Збройних Сил України або інших військових формувань України за участі груп прикриття, посилені бронетехнікою);
- г) перевірити наявність техніко-криміналістичних та інших засобів (особливо відео фіксації), потрібних (залежно від місця, умов та інших факторів слідчої ситуації) для ефективного проведення огляду. По прибуттю на місце події той, хто його проводить (слідчий, прокурор), повинен:

- а) перевірити виконання завдань і врахувати результати, досягнуті в ході попередньої підготовчої стадії;
- б) вжити (за необхідності) заходів щодо надання медичної допомоги потерпілим та усунення інших небезпечних наслідків кримінального правопорушення (наприклад, вибухонебезпечних предметів), додаткових заходів щодо охорони місця події та зберігання на ньому у непорушному стані об'єктів і слідів та усунення з нього сторонніх осіб;
- в) встановити характер події, її учасників (потерпілих, очевидців, можливих злочинців) та з'ясувати, які зміни в обстановці місця події сталися з моменту вчинення чи виявлення кримінального правопорушення до моменту прибуття на нього учасників огляду;
- г) визначити межі і об'єкти огляду, маршрут руху учасників огляду, роль кожного з них, роз'яснити їм процесуальні права і обов'язки, сутність даної слідчої (розшукової) дії, забезпечити безпеку при проведенні огляду тощо.

Наступний робочий (дослідницький) етап огляду спрямований на з'ясування обставин події, що сталася, на виявлення і фіксацію слідів кримінального правопорушення на місці події.

Він має також дві стадії: загальну і детальну.

Ціллю *загальної стадії* є загальне ознайомлення з ситуацією і умовами, в яких буде проводитись огляд, вивчення обстановки місця події в цілому, отримання уявлення про характер і масштаби події, що

сталася. На цій стадії слідчий встановлює (або уточнює) характер і межі місця події; отримує загальне уявлення про обстановку місця події; визначає вихідний пункт (вихідну точку) для початку огляду і послідовність його проведення; визначає об'єкти, пов'язані причинно-наслідковим зв'язком із кримінальним правопорушенням, вживає заходи до їх зберігання для подальшого більш детального дослідження; здійснює необхідні вимірювання, фіксує місцезнаходження вказаних об'єктів і виявлених слідів, досліджує їх зовнішній вид і стан; веде чорнові записи (нотатки, диктує на засоби аудіо-відео фіксації власні коментарі) для подальшого формування протоколу огляду та складає чорнові схеми і плани; забезпечує здійснення орієнтуючої, оглядової, панорамної, вузлової фотозйомки (відеозапису).

Послідовність огляду залежить від характеру обстановки і умов огляду. Під час огляду не можна залишати без уваги жодної частини будівлі або приміщення чи ділянки місцевості, жодного об'єкта чи сліду, що може мати значення для кримінального провадження. Максимальна результативність огляду досягається суцільним оглядом місця події, який може здійснюватися концентричним (за спіраллю від периферії місця події до його центру), ексцентричним (від центра місця події до його периферії) або фронтальним способом (лінійний огляд за секторами або квадратами від одної їхньої межі до іншої).

Залежно від слідчої ситуації також обирається для використання об'єктивний (коли місце події оглядається повністю з усіма об'єктами, предметами і слідами, наявними на ньому, без будь-якої вибіркості) або суб'єктивний спосіб огляду (коли слідчий рухається на місці події за уявним розвитком кримінально каранних дій та їх наслідками й шляхом руху злочинця, оглядаючи об'єкти і предмети, які розташовані на цьому шляху).

На загальній стадії слідчий (прокурор) оглядає місце події в тому вигляді, як воно є на момент його прибуття, об'єкти і предмети оглядаються без торкання до них, без зміни їх положення, у статичному стані.

По завершенні загальної стадії огляду місця події починається стадія детального (динамічна стадія) огляду цього місця, під час якої проводиться ретельне дослідження усіх виявлених на загальній стадії огляду об'єктів, предметів і слідів для виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення. На цій стадії огляду виявлені об'єкти і предмети можна брати у руки, зрушувати з місця, перегортати та розглядати з усіх сторін.

На стадії *детального огляду* місця події слідчий встановлює належність окремих об'єктів, предметів і слідів як речових доказів у даному кримінальному провадженні, забезпечує проведення їхньої детальної фотозйомки та відеозапису, досліджує їх на предмет виявлення індивідуальних ознак і пошуку наявних на них слідів; фіксує негативні обставини, тобто обставини, що суперечать загальному уявленню про механізм події; проводить окремі дослідницькі дії для встановлення певних властивостей обстановки місця події; забезпечує застосування

техніко-криміналістичних (наявних у слідчій валізі або в мобільній пересувній криміналістичній лабораторії) та інших засобів, що дозволяють підвищити можливості виявлення слідів та їх фіксації у тому вигляді, в якому вони придатні для подальших експертних досліджень.

На останньому (заключному) етапі складається протокол огляду місця події, оформлюються і приєднуються до нього додатки (письмові пояснення спеціалістів; аудіо-, відеозапис, фототаблиці; схеми, зліпки; носії комп'ютерної інформації тощо, як це передбачено ст. 104—107 КПК України).

Якщо під час огляду місця події були вилучені предмети і документи, то сторона обвинувачення повинна виконати вимоги ст. 100 КПК України та затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» порядку зберігання речових доказів, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження [2]. І про це слідчим і прокурорам не слід забувати.

Слідчий огляд місця події у зв'язку із розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених внаслідок ведення російськими військами агресивної війни проти України, миру та людяності, в умовах воєнного стану передбачає здійснення діяльності у декількох напрямках:

- 1) забезпечення процесуальних і криміналістичних аспектів,
- 2) організаційне, технічне та інформаційне забезпечення,
- 3) забезпечення безпеки учасників огляду.

Усі ці аспекти між собою органічно тісно пов'язані та здійснюють взаємний вплив один на одного й тому, акцентуючи увагу на процесуальних і криміналістичних аспектах, не обійтися без згадування інших.

Під час розслідування злочинів зазначеної категорії потрібно враховувати ряд специфічних факторів:

Коли кримінальне провадження пов'язане із вибухом, масштабними руйнуваннями, великою кількістю постраждалих, то воно стає непосильним для одного слідчого і прокурора-процесуального керівника, й потребує створення потужних слідчих, слідчо-оперативних груп, що діятимуть під процесуальним керівництвом групи прокурорів.

І огляд місця події у такому провадженні одразу має здійснювати слідча група (далі — *СГ*) або міжвідомча слідча група (далі — *МСГ*) на чолі зі старшим слідчим й за відповідного процесуального керівництва старшого групи прокурорів. Склад групи 3-5 слідчих, можливо й більше, залежно від ситуації. Великі слідчі групи, МСГ, слідчо-оперативні групи (далі — *СОГ*) для нормального функціонування повинні мати власну структуру: штаб, аналітичний підрозділ (інформаційний центр), криміналістична група, окремі слідчі групи (підгрупи) для відпрацювання певних напрямків (ділянок, об'єктів, епізодів), група забезпечення (дислокація, охорона і безпека, транспорт, побут, харчування, медичне

обслуговування). Відомі слідчій практиці часів СРСР 1987—1990-х рр. випадки тиску на слідчих, збройних нападів на членів СОГ та їх отруєння в закладах харчування, підпалів і підтоплень приміщень, в яких зберігаються процесуальні та службові документи.

Ускладнення, пов'язані із впливом соціально-економічної ситуації, певним протистоянням постраждалого місцевого населення і місцевою владою, впливом опозиційних місцевій владі політичних груп, активною діяльністю медіа і окремих впливових осіб, що намагаються набрати певних дивідендів на піарі.

Можливі певні непорозуміння і протиріччя у стосунках із керівництвом державних і місцевих органів влади, а в окремих випадках — відкрита (до саботажу у допомозі) чи прихована протидія з боку окремих керівників державних і місцевих органів влади, які побоюються притягнення їх до різних видів юридичної відповідальності за певні прорахунки в своїй службовій діяльності, якими скористався ворог. Йдеться про надання зазначеними керівниками (й переважно із благих намірів) пріоритету найшвидшому усуненню негативних наслідків злочинних дій окупантів — ліквідація наслідків вибуху, прибирання території, ремонт трубопроводу або електромереж, поновлення комунікацій, руху транспорту, відновлення постачання тощо. Можливість для проведення слідчих оглядів надається з подачі таких зацікавлених осіб тоді, коли обстановка місця події є далекою від первинної і значна частина слідів злочину та речових доказів втрачена. До того вони іноді керують або беруть участь у різних комісіях, службових розслідуваннях чи перевітках відомчого характеру, які проходять паралельно досудовому розслідуванню, іноді випереджають його та формують документальну базу для певного впливу на результати досудового розслідування. І це треба враховувати, оскільки з одного боку такі паралельні розслідування є формально законними і необхідними, дуже корисними, якщо вони проводяться об'єктивно і на належному фаховому рівні, але з іншого боку вони здатні ускладнити органу досудового розслідування встановлення істини у кримінальному провадженні, якщо здійснюються вони неправильно. Тому рекомендується вживати заходи для певного контролю за станом таких розслідувань, взаємодіяти з фахівцями, які проводять відомчі розслідування чи службові перевірки. Іноді до складу СГ, СОГ не бажано включати (особливо «з допуском до важливих даних») працівників місцевих правоохоронних органів, оскільки вони через залежність від місцевої влади, опозиційних їй сил можуть виявлятися шкідливими для інтересів слідства інформаторами і «особами небажаного впливу» на інших членів СГ.

Особливість огляду місця події у таких провадженнях — масштабність, необхідність використання гелікоптерів, застосування криміналістичних дронів та спеціальної техніки, яка забезпечує безперервний і якісний відеозапис. При цьому, потрібно забезпечити як безпеку учасників огляду (погодження з воєнною адміністрацією і командуванням

військ, взаємодія з ними, наявність груп прикриття тощо), так і збереження результатів застосування даних технічних засобів. Відомим є приклад [3], коли спроба огляду зруйнованого реактора ЧАЕС у квітні 1986 р. через відсутність своєчасної достовірної інформації про радіаційну обстановку на місці огляду призвела до втрати спеціального автомобіля — криміналістичної лабораторії, що була забруднена радіаційним випромінюванням настільки, що не підлягала очищенню і стала з усією «начинкою» й матеріалами небезпечною для життя і здоров'я кожного, хто до неї наблизиться без спеціального захисту. Тому вона була знищена. У подальшому огляд зруйнованого реактора проводився з гелікоптера із застосуванням засобів відеозапису.

Під час огляду місця події в умовах воєнного стану обов'язковим є залучення спеціалістів (саперів, вибухотехніків, кінологів, криміналістів, лікарів, фахівців з авіаційної медицини, судово-медичних експертів та інших), що залежить від ситуації, яка складається під час досудового розслідування.

Потрібно враховувати режим функціонування окремих об'єктів (органів, підприємств і установ), для цього залучати до участі в огляді представників адміністрації цих об'єктів (керівників режимного підрозділу чи охорони), ознайомлюватися із спеціальним законодавством, статутними документами, які отримуються на підставі ч. 2 ст. 93 КПК. Бажано під час огляду замовити у адміністрації і якнайшвидше отримати документацію на об'єкти (землеустрою, архітектурні плани тощо).

Ускладнює ефективність таких оглядів негативні обставини — це проведення рятувальних робіт, гасіння пожеж, дії з пошуку вибухових пристроїв та інші невідкладні заходи, спрямовані на ліквідацію небезпечних наслідків злочинних дій російських окупантів, оскільки вони призводять до суттєвої зміни первинної обстановки місця події. Тому з часом необхідним стає вилучення матеріалів відеозапису та інших документів, що фіксують проведення робіт із ліквідації таких наслідків, їх огляд, допит осіб, які здійснювали такі роботи, врахування результатів цих дій при призначенні і проведенні експертиз.

Висновки. Отже, для забезпечення вимог кримінально-процесуального законодавства та криміналістичних рекомендацій особі, яка здійснює огляд місця події (слідчому, прокурору), з урахуванням обстановки, що склалася у певній місцевості в умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку із збройною агресією російських військ, належить вирішити завдання, спрямовані на: підбір та залучення учасників огляду; забезпечення можливості використання технічних та інших засобів для пошуку, виявлення та фіксації слідів кримінального правопорушення; належне оформлення результатів огляду; можливість вилучення виявлених під час огляду об'єктів та інших слідів, що містять відомості про обставини кримінального правопорушення.

Перелік посилань

References

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
  2. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>. (дата звернення: 12.02.2024).
  3. Бояров В. І. Розслідування справ, пов'язаних з техногенними катастрофами: особливості початкового етапу. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності* : тези допов. і повідом. наук.-практ. конф. (Київ, 03.04.2009). Київ : Атіка, 2009. С. 74—79.
  4. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 369—374. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/88 (дата звернення: 12.02.2024).
  5. Твердохліб І. М. Особливості тактики огляду місця події в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 4. С. 135—142.
  6. Шевчук В. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). DOI: 10.32353/khrife.3.2022.02 (дата звернення: 12.02.2024).
- Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date: 12.02.2024) [in Ukrainian].
- The procedure for storage of material evidence by the prosecution, its sale, technological processing, destruction, expenses related to its storage and forwarding, safety of temporarily seized property during criminal proceedings, was approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 19.11.2012 No. 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19> (access date: 12.02.2024) [in Ukrainian].
- Boyarov, V. I. (2009). Investigation of cases related to technogenic disasters: features of the initial stage. *Principles of Criminal Justice and Their Implementation in Legislative and Law Enforcement Activities* : Abstracts of Reports and Messages of the Scientific and Practical Conference. (Kyiv, April 3, 2009). Kyiv: Atika. Pp. 74—79 [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2022). Investigation of war crimes: logistics, criminalistics and forensic medical issues. *Legal Scientific Electronic Journal*. Iss. 4. Pp. 369—374. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/88 (access date: 12.02.2024) [in Ukrainian].
- Tverdokhlib, I. M. (2007). Peculiarities of Tactics of Inspection of the Scene of Accident in the Conditions of Emergency Situations. *Scientific Bulletin of the Kyiv National University of Internal Affairs*. № 4. Pp. 135—142 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. (2022). Modern problems of criminalistics in the conditions of war and global threats. *Theory and Practice of Forensic Examination and Criminalistics*. Iss. 3 (28). DOI: 10.32353/khrife.3.2022.02 (access date: 12.02.2024) [in Ukrainian].

**Features of the inspection of the scene in emergencies
and conditions martial law**

O. Baulin

The article reveals the features of the inspection of the scene in emergency situations and under martial law. The importance of both procedural and forensic aspects, as well as organizational, technical, information support for such a review, as well as guarantees of the safety of its participants, is noted. Recommendations for improving the efficiency of inspection of the scene in emergency situations and under martial law are proposed. The peculiarity of the inspection of the scene in such proceedings is the scale, the need to use helicopters, the use of forensic drones and special equipment that provides continuous and high-quality video recording. At the same time, it is necessary to ensure both the safety of the participants in the inspection (coordination with the military administration and the command of the troops, interaction with them, the presence of cover groups, etc.) and the preservation of the results of the use of these technical means. During the inspection of the scene under martial law, it is mandatory to involve specialists (sappers, explosives technicians, dog handlers, forensic experts, doctors, aviation medicine specialists, forensic experts and others), which depends on the situation that develops during the pre-trial investigation. The effectiveness of such inspections is complicated by negative circumstances — rescue operations, firefighting, search for explosive devices and other urgent measures aimed at eliminating the dangerous consequences of the criminal actions of the Russian occupiers, as they lead to a significant change in the initial situation of the scene. Therefore, over time, it becomes necessary to seize video recordings and other documents that record the work to eliminate such consequences, their inspection, interrogation of persons who carried out such work, taking into account the results of these actions when appointing and conducting examinations.

Keywords: evidence; pre-trial investigation; criminal proceedings; inspection of the crime scene; prosecutor; crime scene inspection protocol; investigation team; investigative action; investigator.

⇒ Баулін, О. В. (2024). Особливості проведення огляду місця події у надзвичайних ситуаціях та умовах воєнного стану. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 176—184. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.16.